

УДК 007:82:050

Ю. Г. Мельничук, Т. С. Гринівський

ВИСВІТЛЕННЯ ГАЗЕТОЮ «БУКОВИНА» (1885–1910) ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ У БУКОВИНСЬКІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ЦЕРКВІ

У статті проаналізовано публікації релігійної проблематики в часописі «Буковина» (1885–1910), що стосуються проблемних питань у православній церкві періоду Австро-Угорської імперії. Основна тема, до якої звертаються автори, – румунізація церкви і, як наслідок, позбавлення українців права на самовизначення, над чим працювали, передусім, священнослужителі. Буковинська православна консисторія, на думку «Буковини», найжорсткіше впроваджувала політику румунізації за митрополита Мораря, трохи покращилась ситуація при Чуперковичу, але утиски повернулись з приходом на митрополичий пост Репти.

Ключові слова: газета «Буковина», релігійна проблематика, періодика, видавнича справа, церква.

I. Вступ

На цьому етапі розвитку ЗМІ їх зацікавлення релігійною проблематикою є мінімальним, більшість таких матеріалів є інформаційним продуктом спеціалізованих інтернет-ресурсів, одним з найбільших серед яких є «Релігійно-інформаційна служба України» (<https://risu.org.ua>). Проте так було не завжди: станом на кінець XIX – початок XX ст. релігійна тематика була однією з провідних у періодиці загалом, що, зокрема, спостерігаємо й у буковинських часописах.

При цьому частка наукових праць цієї категорії зростає, а часові межі дослідники обирають дуже широкі: від XIX ст. і до наших днів. Найповнішими дослідженнями релігійної проблематики в ЗМІ України є праці А. А. Бойко, зокрема монографія «Преса православної церкви в Україні 1900–1917 рр. Культура. Суспільство. Мораль» (2002) та тексти лекцій «Релігія в мас-медіа України», видані 2009 р., а також підручник «Релігійна журналістика» (2016). У 2013 р. захищена докторська дисертація М. Балаклицького «Розвиток протестантської журналістики в Україні: генеза та сучасний стан», кандидатські дисертації з релігійної проблематики підготували й А. Полякова та О. Керц. Грунтовними дослідженнями в цій галузі є праці Л. Вежел, Л. Дениско, А. Колодного, Ю. Комінко, С. Костя, М. Левчук, Н. Романенко, І. Скленаря, А. Стародуба, Т. Старченко та ін.

II. Постановка завдання

Релігійний контент буковинських видань поки що залишається малодослідженим, незважаючи на те, що він був значною частиною інформаційного масиву ще з XIX ст. Пояснюється це як кількістю конфесій на Буковині часів Австро-Угорщини, так і її поліетнічністю, зокрема станом на 1910 р. 547 603 особи визначали себе як православні, 98 565 – римо-католики, 26 182 – греко-католики, 657 – вірмено-католики, 20 029 – лютерани, 484 – кальвіністи, 341 – вірмено-григоріанин, 3232 – липовани, а також зафіксували 102 919 іудеїв та 8 мусульманів [5].

Враховуючи важливість газетної хроніки для визначення позиції буковинської православної церкви, *ставимо за мету* з'ясувати, яким чином відображались у ЗМІ проблемні питання в церкві наприкінці XIX – початку XX ст. *Об'єктом дослідження* обираємо часопис «Буковина» (1885–1910 рр.), зважаючи на його провідну роль у суспільно-політичному житті краю та широку аудиторію. Звідси впливає й *завдання* – проаналізувати матеріали «Буковини», в яких висвітлено діяльність церкви, виокремити проблемно-тематичні аспекти в цій категорії та визначити дієвість й ефективність таких публікацій.

III. Результати

З першого ж числа, яке вийшло 1 січня 1885 р., головним своїм завданням редакція «Буковини» визначала піднесення народу на високий рівень духовного та морального розвитку. При цьому зазначалося: «Велику політику ми не втягуєм тепер в нашу програму, але будемо стояти все при прапорі Австро-Слов'ян, будемо йти з ними спільно рука в руку...» (1885. – Ч. 1). Насправді «таємна» політика була присутня в усі роки існування часопису, хоча лише в 1909 р. «Буковина» себе офіційно іменувала органом Української поступової партії. Зрештою саме гра у «велику політику» призвела до зникнення видання 1910 р., хоча 25 років воно демонструвало неабиякі успіхи на ринку ЗМІ.

При цьому свою позицію щодо висвітлення діяльності церкви «Буковина» визначила практично відразу: «Наша газета буде проте широко підпирати всі старання церкви о релігійно-моральне

виховане нашого народу, ба навіть наставати на те, щоб церков сповнила сей свій святий обов'язок супроти руского народу. В справі чисто церковній не будем мішатися» [6, с. 2]. Та насправді все вийшло навпаки: за весь час своєї діяльності редакція часопису підготувала сотні матеріалів на релігійну проблематику, але визначальним при цьому залишалось одне проблемне питання – румунізація православної церкви, з якою видання боролось усіма силами.

Загалом цей шар матеріалів пройшов усі етапи розвитку разом з газетою, практично в кожному номері є хоча б одна замітка на цю тему, значна частина передовиць присвячена цій проблемі, а тому зрозуміло, наскільки сумним було становище українців у православної церкви, якщо за 25 років існування часопису це питання залишалось актуальним.

Часопис заручався й підтримкою влади проти румунізації церкви, що свідчить про яку не яку прихильність австрійського уряду до українців, у 1887 р. навіть президент краю барон Піно, будучи в Сереті, дізнався, що місцевий священик Воронка (активіст товариства «Арбороси») служить і проповідує лише по-румунськи, й обіцяв вжити невідкладних заходів, про що відразу ж повідомила «Буковина» в замітці «Против румунізації в церкві» (1887. – Ч. 20. – С. 5).

Дуже часто звертатиметься газета до питання урядування церковного життя на румунізаторський манер, адже політика консисторії за митрополита Мораря була такою, що навіть усі надписи на церковних будівлях були лише румунською, а тому «Буковина» з гордістю повідомляла про новозбудований у Черногузах храм, надписи на воротах якого, наперекір румунізації, були українською¹.

Тим часом митрополит Морар готувався до відзначення 10-ліття свого правління, намагаючись долучити до цього українців, щоб задобрити їх. «Буковина» такі кроки відслідковувала по пунктах, розуміючи, що нічого доброго із цього не вийде: великий матеріал «Новий румунізаторський празник» (1890. – Ч. 6. – С. 2) про заходи з приводу святкування продовжила низка публікацій: «Передпразник румунізаторської демонстрації», «На представителів Русинів» (1890. – Ч. 7. – С. 5); «Від участі в «Comitetul-і» (1890. – Ч. 9. – С. 5). Участь українців у святкуванні, як виявилось, була добровільно-примусовою: їх без повідомлення включали до списків гостей, заявляючи потім як присутніх, тому окремим людям навіть довелось письмово в «Буковині» спростувати свою причетність до заходів. Усю повноту проробленої консисторією роботи часопис розкрив у матеріалі «Румунізаторський празник» (1890. – Ч. 10. – С. 5): гостями стали переважно румуни та жиди, українська інтелігенція відмовилась прийти, а тому митрополит на привітання «жидівського кагалу» запевняв їх у щирій своїй прихильності, навіть не обмовившись про українців. Зрозуміло, що «Буковина» описувала святкові заходи дуже суб'єктивно, з нотками іронії, перш за все, намагаючись підкреслити румунізаторську спрямованість свята й категоричну відмову українців від участі в цьому. З не меншим сарказмом газета повідомила в замітці «...по заслугі» (1890. – Ч. 7. – С. 5) про позбавлення посади очільника румунського літературного товариства архімандрита Калінескула, дуже близького до митрополита Мораря, не забувши підкреслити, що обидва вони є перекинчиками, усі зрадники заслуговують такої долі, а Калінескул загалом уже страждає на «ослаблену пам'ять», а тому такої людині не місце в консисторії.

У «Буковині» 1891 р. зафіксований лише один великий матеріал на тему румунізації авторства Православного – «Бук. русини а волохи» (1891. – Ч. 14. – С. 3), в якому аналізуються причини ворогування румунізаторів проти українців загалом і греко-католиків зокрема, як виявляється, причина одна – українська національність. Саме станом на цей рік спостерігаємо превалювання публікацій на тему політики й релігії над темою румунізації церкви, хоча раніше їх було дуже мало, але в подальшому вони витіснять інші матеріали на релігійну проблематику.

Митрополит Сильвестр Морар-Андрієвич помер у квітні 1895 р., його керівництво буковинською православною митрополією тривало 15 років. Відразу після його смерті на першій сторінці в 15 числі «Буковина» опублікувала некролог, толерантно зауважуючи, що для румунів заслуги покійного неоціненні, а до українського народу прихильним він не був, а вже в наступному числі газета в притаманній їй манері «вколола» консисторію за публікацію повідомлення про смерть митрополита невідомою мовою – ні російською, ні українською, ще й наведено слова, в яких допущені помилки².

Поважний тон «Буковини» до особи Мораря витриманий ще в двох матеріалах – «Похорон бл. п. Митрополита Сильвестра Мораря-Андрієвича» (1895. – Ч. 18. – С. 2) та «З нагоди смерті митрополита Сильвестра Мораря-Андрієвича» (1895. – Ч. 27. – С. 1–2), в яких, поміж іншим, ще раз наголошено на важливості митрополита в розвитку культури румунського народу: «Покійний митрополит заснував друкарню і часопись церковну «Candela» і тим поклав підвалини до здвигнення волоскої літератури»³; румуни ж завдяки протекції Мораря мали змогу потрапити до всіх владних органів. Малось на увазі те, що ще з 1880 р. у митрополії була своя друкарня, що розміщувалась безпосередньо в митрополичій резиденції. У ній видавався згаданий двомовний журнал «Candela», а також церковна література.

¹ При посвяченю // Буковина. – 1887. – Ч. 22. – С. 6.

² В буковинській православної архієп. консисторії // Буковина. – 1895. – Ч. 16. – С. 3.

³ З нагоди смерті митрополита Сильвестра Мораря-Андрієвича // Буковина. – 1895. – Ч. 27. – С. 2.

Та вже в другій частині статті «З нагоди смерти митрополита Сильвестра Мораря-Андрієвича (3 кругів православного духовенства)» (1895. – Ч. 28. – С. 2) редакція пригадала йому все погане, забувши про принцип: «Про покійного говорять або добре, або ніяк», конкретизувавши всі промахи: «Заборонює читати рускі газети і календарі, а видає календарі з мовою зовсім зогидженою. Святкувати каже память в міських церквах визначних Волохів [...], а рівночасно заборонює Русинам там-же шанувати, наприклад, пам'ять Кирила і Мефодія. Заводить волоскі богослуження і навіть хористів з Румунії, а рівночасно усторонює славянські богослуження і проганяє руску інтелігенцію зі своїх церков». Долучила на підтвердження своїх слів «Буковина» і некролог, написаний Г. Купчанком у 4 та 5 числі «Просвещения», проаналізувавши його в замітці «Бл. п. митрополит Андрієвич і єго раб Купчанко» (1895. – Ч. 37. – С. 3), і відверто радуючись тим, що за життя митрополита він його захвалював, а після смерті вирішив розказати правду про румунізаторську діяльність і навіть визнав, що через це багато селян перейшло в унію.

У маленькій замітці «Буковина» повідомила про те, що управління єпархією до виборів нового архієпископа передано о. Аркадію Чуперковичу¹, але разом з тим опублікувала свої вимоги до особи майбутнього митрополита у передовій статті «Наші жаданя від будучого владики» (1895. – Ч. 19. – С. 1): «Будучий владики православний мусить числитися і з тим фактом, що доки до-радниками його будуть москвофіли, доти симпатії у Русинів не найде, бо як справедливість не каже нам мішатися в роботу волоских патріотів між волоским народом, так знов справедливість каже нам старатися викинути москвофільський елемент зі всіх становищ, звідки дають свої злі ради». При цьому редакція дуже добре розуміє, наскільки нереальними є їхні вимоги, бо ж зараз немає в консисторії жодної людини, яка розуміла би прагнення українців.

Тим часом дізнаємось з «Буковини», що призначення митрополита відбудеться наприкінці жовтня або й пізніше, коли запрацює нове міністерство², а тому часопис почав активно готувати підґрунтя для усвідомлення людьми важливості персони нового владики, адже саме від цього залежатиме, чи буде тривати румунізація церкви, чи ні. У великій передовій статті «Оружя Волохів» (1895. – Ч. 145. – С. 1–2) «Буковина» згадала всі гоніння, яких зазнали православні українці за часів правління Мораря. Зараз кандидатів на митрополичий пост дуже багато – починаючи від найстаршого архимандрита Чуперковича і аж до наймолодшого, славнозвісного румунізатора Чунтуляка. Після поширення чуток, що останній вживає відповідних кроків, щоб нечесним шляхом отримати посаду, його кандидатуру зняли, і претенденті залишилось троє: Чуперкович, Филипович і Репта. Оскільки з них Чуперкович найбільш лояльний до українців, румунізатори почали вести проти нього агітацію, зокрема «Gazeta Bucovinei» опублікувала мерзений, за визначенням «Буковини», фейлетон, вдаючись до наклепу й злоби. По суті, велась активна кампанія із залученням «чорного» піару, яка для церкви не мала би бути притаманна загалом, але, очевидно, результат був вартий того, аби вдаватись до крайнощів.

Нова сторінка діяльності буковинської православної консисторії розпочата «Буковиною» 1896 р., коли стало відомо про призначення нового митрополита. «Буковинська митрополія» (1896. – Ч. 38. – С. 1) – це публікація телеграми такого змісту: «Є. В. Цісар іменував генерально-вікарія, Аркадія Чуперковича, архієпископом і митрополитом православним, а архимандрита Володимира Репту архимандритом греко-православної консисторії в Чернівцях». Тут же подавалась довідка «Буковини» про особу Чуперковича й Репти: першого волохи не люблять і стверджують, що він українець, хоча й українська мова, й українські відносини йому практично не відомі, натомість саме Репту румуни широко бажали бачити митрополитом, хоча він румунізувався на 4 курсі теологічного факультету, щоб відкрити собі подальший шлях до кар'єрного зростання³.

Та вже наступним матеріалом «Буковина» дає змогу зрозуміти: змін на краще навіть при цьому митрополитові не буде, на що вказують тенденції в буковинській православній церкві. Велика стаття з двох частин «Новий митрополит» (1896. – Ч. 39. – С. 1; 1896. – Ч. 40. – С. 1) – це спершу розповідь про стан церкви часів Мораря-Андрієвича. «Такі сумні відносини завів пок. митрополит за 15 літ свого не душ пастирства, але – політики. Задачу церкви брав він не із становища єї духовного, тільки із становища румунізаторського»⁴, саме тому новообраному митрополитові буде дуже важко боротись проти румунізації, адже у Мораря залишилось багато послідовників, котрі «будуть підтримувати волощенє церкви і духовенства, або штучно заціплене на буковинській Руси москвофільство»⁵. Саме тому «Буковина» вчергове підводить свого читача до єдино правильного рішення – поділу дієцезії, що поверне мир і порядок у православну церкву. Друга частина статті – це аналіз кадрових призначень митрополита Чуперковича, що підтверджує найгірші побоювання – керівні посади в церкві посіли волохи. «На жаль, наш голос в справі обсади митрополичого престолу був ще ослабий; здецімована інтелігенція руска на Буковині не могла єго підперти, правительство могло єго маловажити і числитися більше з волохами; але

¹ Похорон бл. п. митрополита Сильвестра Мораря-Андрієвича // Буковина. – 1895. – Ч. 17. – С. 3.

² Іменоване буковинського православного митрополита // Буковина. – 1895. – Ч. 105–106. – С. 5.

³ Впреосв. митрополит Аркадій Чуперкович // Буковина. – 1896. – Ч. 38. – С. 2.

⁴ Новий митрополит. I // Буковина. – 1896. – Ч. 39. – С. 1.

⁵ Там же.

ми певні, що вже в недалекій будучності з нашим голосом правительство буде му́сило числитися, коли більшу половину краю не схоче мати против себе»¹. Цим самим «Буковина» намагається сказати, що не все втрачено, справжня боротьба лише починається, а тому не варто опускаєти рук.

Доволі оптимістично щодо особи Чуперковича виглядали кілька матеріалів часопису, зокрема: 1) замітка «Витаючи о. В. Репту» (1896. – Ч. 65. – С. 2), в якій акцент зроблено на тому, що новий митрополит під час присяги свого підлеглого Репти наголосив на підтримці прихожан як руської, так і волоської народності, тим самим підкресливши свою незаангажованість у проблемній ситуації українсько-румунських відносин; 2) «В буковинській гр. прав. архиєпископії» (1896. – Ч. 86. – С. 3) – про кращі часи в консисторії, адже високі посади отримали двоє українців – о. Филипович та о. Воробкевич; 3) «Інші часи» (1896. – Ч. 86. – С. 3) – кілька консисторських циркулярів видали українською мовою, хоча й використали фонетично-етимологічний правопис. «Буковина» при цьому щиро раділа, що є такі позитивні зміни, хоча й з обережністю уточнювала, що підстав для заспокоєння ці події дають мало, бо румунізація в інших церковних сферах йшла повним ходом.

З пошаною «Буковина» описала урочистості з нагоди призначення А. Чуперковича, інформація подана дуже детально, з конкретними даними про заходи, тих, хто виступав, тощо^{2, 3, 4, 5}. Та особливий наголос редакція робила на інших аспектах – наприклад, у комітет, що організував святкування, не запросили жодного українця⁶, запрошення на інтронізацію були написані російською мовою⁷, а підсумки святкування були геть сумні – «...судячи після вчорашнього торжества, треба би признавати церков православну лише для Волохів, а і не для Русинів, а тому в краї ніколи не буде ладу та спокою»⁸. Надалі «Буковина» навіть зробила зіставлення традиційних для новопризначених митрополитів послань, підготувавши статтю «Два архиєпископські послання» (1896. – Ч. 157. – С. 2) і порівнюючи послання митрополита Сильвестра 1880 р. й Аркадія 1896 р.: «В першій посланію говорить про любов, мир, благоволеніє і єдиненіє, а пропаговано через 15 літ ненависть, незгоду, неприклонність і распу против Русинів і між прав. Русинами» – «Друге посланіє споминає виразно, чого доси не було, про істнованє двох народів, із котрих провидіне Боже зволило зложити нашу Єпархію...», то ж таким чином на Чуперковича редакція покладала чималі надії на кращу долю української православної церкви.

Але не так сталось, як думалось: «Доки будем ждати?» (1896. – Ч. 218. – С. 1) – запитує «Буковина», бо сподівання щодо нового митрополита не справдились: богослужіння й далі відправляють румунською, українцям не дають посад у церкві, священники виступають проти читалень тощо. Тема продовжується статтею «Буковинські Русини а церква» (1896. – Ч. 231. – С. 1), в якій редакція робить акцент на тому, що пора вже священикам-українцям, котрі за часів Мораря опинились під клеймом «уніята», входити до складу консисторії, щоб відновити справедливість. Наводиться така сумна статистика: «Священиків Волохів є 241, руских відступників 35, кацапів 11, романофілів 30, Allerweltsburger 15, Русинів 20», зрозуміло, що цифри тут говорять самі за себе, а наслідки 15-річної румунізації при митрополитові Сильвестрі виправити буде дуже важко. Цього ж питання стосуватимуться й матеріали «До ситуації в дієцезії» (1896. – Ч. 232. – С. 2), «Православна консистория а Русини» (1897. – Ч. 194. – С. 1), «Голос руский в православній консисторії» (1897. – Ч. 202. – С. 2), «Допись» (1901. – Ч. 10. – С. 2), «Румуньщенє Садови» (1901. – Ч. 114. – С. 2), «Чого нам ходити до церкви катедральної?» (1901. – Ч. 114. – С. 2), «Богослуженє в буковинській катедрі» (1901. – Ч. 125. – С. 2–3), «Нагороди за заслуги» (1901. – Ч. 149. – С. 1), «Румунізаторські заслуги» (1902. – Ч. 7. – С. 2).

Трохи зняло загострення відвідання митрополитом Чуперковичем української бурси, де він зробив щедрю пожертву й наголосив, що однаково буде жертвувати й на українські, і на румунські заклади⁹. Підтвердились і сподівання «Буковини» щодо призначення українця о. Іларіона Филиповича радником православної консисторії¹⁰, більше того, він став і протопресвітером кафедральної церкви в Чернівцях, чому редакція дуже раділа¹¹. Відзначила редакція й той факт, що віденські часописи повідомили про призначення Чуперковича таємним радником цісаря, зазначивши, що пов'язане це з тим, що митрополит зумів примирити волохів і русинів, котрі за Мораря дуже ворогували¹².

¹ Новий митрополит. II // Буковина. – 1896. – Ч. 40. – С. 1.

² Для повитання митрополита Чуперковича // Буковина. – 1896. – Ч. 84. – С. 3.

³ Повитанє митрополита Аркадія Чуперковича // Буковина. – 1896. – Ч. 90. – С. 2.

⁴ Торжественна інсталяція впр. митрополита Аркадія Чуперковича // Буковина. – 1896. – Ч. 100. – С. 2.

⁵ Сьв. Синод // Буковина. // 1896. – Ч. 102. – С. 2.

⁶ Для повитання митрополита Чуперковича // Буковина. – 1896. – Ч. 75. – С. 3.

⁷ Вчєра // Буковина. – 1896. – Ч. 87. – С. 2.

⁸ По висвяченю митрополита // Буковина. – 1896. – Ч. 89. – С. 1.

⁹ Гостина митрополита в рускій бурсі // Буковина. – 1896. – Ч. 258. – С. 1.

¹⁰ З черновецької гр. пр. консисторії // Буковина. – 1896. – Ч. 243. – С. 3.

¹¹ О. Іларіон Филипович // Буковина. – 1897. – Ч. 106. – С. 2.

¹² З нагоди іменованя // Буковина. – 1901. – Ч. 55. – С. 2.

«Зміна віроісповідання в Чернівцях» (1897. – Ч. 226. – С. 2) – це підсумки, зроблені «Буковиною» щодо релігійної ситуації в місті за 6 років – 1890–1896. Православна консисторія мала б замислитись над тим, що її церква, порівняно з іншими, втратила найбільше прихожан – а це 239 чоловік, з яких 147 перейшли в греко-католицизм, 83 – в римо-католицизм, 7 – у протестантизм, а 2 стали іудеями.

Тим часом консисторія займалась справами «більш важливими» – готувалась святкувати 50 років священства митрополита. Як і на святкування ювілею Мораря, майже ніхто з української інтелігенції не прийшов на урочистості¹.

Через те, що румунізація церкви не припинялась, «Буковина» почала робити перші несміливі кроки до пропаганди щодо утворення окремої української єпархії. Об'ємний матеріал «Гадки на часі» (1901. – Ч. 101. – С. 1–2; Ч. 102. – С. 1–2; Ч. 103. – С. 1–2) – це, по суті, аналіз ситуації в православній церкві з усіма наслідками й перспективами. Офіційного наказу заборонити богослужіння українською мовою не існує, бо консисторія не могла піти на такий крок супроти влади, а тому спеціально по селах проводили румунізацію селян, щоб правити румунською на підставі того, що більша частина населення – румуни.

По-румунськи правили й у всіх церквах Чернівців, крім «церковці сьв. Николая», і це при тому, що за останніми даними в місті проживало від 6 до 7 тис. православних українців. Найбільше при цьому «Буковину» турбувало те, що румунізували й кафедральну церкву². Через це часопис дає радикальну пораду: «Ми повинні рішучо зажадати виділення нас із існуючих в Чернівцях парохій і оснвання осібної парохії для православних Русинів; а дальше вибудовання осібної рускої церкви, в котрій мало би відправляти богослуження лиш чисто по руски»³. Для початку редакція рекомендує українцям зібратись на нараду й висунути прохання про це владі церковній і політичній. Як дізнаємось згодом, це нічого не дасть, бо навіть і в Миколаївську церкву признають 1908 р. священика-румуну, таким чином, у жодному з чернівецьких храмів не правитимуть українською⁴.

Та активні дії прихильників осібної православної української церкви призупинились через смерть митрополита Чуперковича, про що «Буковина» відразу ж сповістила у ч. 28 від 1902 р. Не обійшлося і без великого некрологу, сповненого подяки від редакції «достойному архиєпископу» – «Аркадій Чуперкович» (1902. – Ч. 29. – С. 1). Часопис перелічив усі кроки назустріч українцям, зроблені митрополитом: у консисторію введені радники-українці, на богословському факультеті відкрили кафедру з українською мовою викладання, почали друкувати підручники з релігії українською, трохи зменшились утиски священиків-русинів.

До обрання нового митрополита президент краю передав управління буковинською православною єпархією Володимиру Репті⁵. Відразу ж розпочинається й нечесна боротьба за посаду з використанням родинних зв'язків, котрі використовував о. Калінескул. «Буковина» розкривала всі його вчинки, наголошуючи на тому, що це людина, котра веде передусім румунізаторську агітацію й нічого доброго для консисторії не принесе^{6,7}.

«Новий Митрополит» (1902. – Ч. 121. – С. 1) – так заявляє «Буковина» про призначення Володимира Репти православним архиєпископом Буковини й Далмації та митрополитом Чернівецьким, відразу ж було зазначено, що признається Репта лише до румунів, хоча й уміє розмовляти українською, бо є зрумунізованим українцем. Усе це розкриватиметься газетою поступово в наступних публікаціях: «Архиєпископ др. Володимир Репта» (1902. – Ч. 123. – С. 2), «Інсталяція митрополита др. Репти» (1902. – Ч. 129. – С. 1), «Повитанє Архиєрея» (1902. – Ч. 133. – С. 2), «Інсталяція Митрополита» (1902. – Ч. 135. – С. 2–3).

Про митрополита Володимира Репту «Буковина» відгукувалась спершу дуже добре: «На щастє на чолі гр. прав. церкви на Буковині стоїть муж, що належить до румунського народу, який однак посідає так багато чеснот духа і серця, що під його управою не може прийти до дрібних спорів»⁸, проте вже після призначення послом консисторського радника Дениса Бежана, «найзагорільшого румунізатора і найзавзятішого ворога Русинів», думка редакції кардинально змінилась: «Сей вибір показав, що Митрополит Репта не бажає мира і згоди в православній церкві, а дальшої борби, бо протегує найбільших румунізаторів...»⁹. Надалі істинна румунізаторська суть Репти проявлялась усе більше, захоплюючи не лише церковні питання, а й освітні, зокрема консисторія призначила своїми заступниками у повітових шкільних радах в українських селах попів-румунізаторів¹⁰.

¹ Ювілей впр. митрополита Аркадія // Буковина. – 1897. – Ч. 240. – С. 3.

² Знов румунський шовінізм в церкві // Буковина. – 1903. – Ч. 41. – С. 1–2.

³ Гадки на часі // Буковина. – 1901. – Ч. 102. – С. 2.

⁴ Хотять борби! // Буковина. – 1908. – Ч. 61. – С. 2.

⁵ З православної консисторії // Буковина. – 1902. – Ч. 32. – С. 3.

⁶ Церковні справи // Буковина. – 1902. – Ч. 35. – С. 1.

⁷ Румунізаторська агітація за Calinescul-ом // Буковина. – Ч. 43. – С. 1.

⁸ Русини і Румуни // Буковина. – 1903. – Ч. 24. – С. 2.

⁹ Румунізатор – руским послом! // Буковина. – 1903. – Ч. 73. – С. 1.

¹⁰ Православна консисторія // Буковина. – 1905. – Ч. 79. – С. 3.

За свою антиукраїнську діяльність митрополит отримував відзнаки навіть від румунського короля: «В церкві належній обом націям побідив волоский національний шовінізм і як для увінчання всего дістав недавно митрополит др. Репта від короля сусідньої держави одну з найвищих румунських відзнак»¹.

Адміністрація митрополита Репти в жовтні 1914 р. видала циркуляр для буковинського духовенства, в якому вказувалось правити службу за здоров'я та процвітання величного російського царя Миколи, молитися за те, щоб всеросійське правовірне та боголюбиве військо отримало перемогу, а росіян необхідно було прославляти як братній народ, з яким наші люди мають зростись в єдине ціле [8, с. 84]. Це й допомогло Репті зберегти посаду, але після звільнення австрійськими військами Буковини митрополита за зраду імператора вивезли на розгляд справи до Відня. Проте 1918 р. Австро-Угорська імперія розпалась, а Репта отримав митрополичий пост назад.

Діяння митрополита розкриті в «Буковині» аж до кінця її виходу – до 1910 р., а тому детальніше зупинимось на цих аспектах у контексті релігійної проблематики у виданні загалом.

Спершу навіть «Die Zeit» повідомила, що новий архієпископ прагне примирити українців та румунів, а тому планує скликати «мирову конференцію»². І от аж у трьох числах «Буковина» розміщує «Письмо нового архієпископа» (1902. – Ч. 148. – С. 1; Ч. 149. – С. 1–2; Ч. 150. – С. 1), не забуваючи відразу ж указати: «В ч. 20 вістника розпорядків архієпископської консисторії в справах православної архієпископії Буковини, що має тільки волоску назву «Foaia Ordinaciunilor», напечатаний архипастирський лист нового архієпископа у волоскій мові і в неточнім перекладі на якусь мішанину славянських мов», а тому часопис подає свій переклад українською мовою. Загалом послання було доволі традиційним: усі повинні жити в мирі, робити церкву кращою і т. д. Та не так легко було провести стандартними фразами «Буковину», бо вона подає своє бачення митрополитського звернення: «Хто впровадив на Буковині національну політику-борбу до православної церкви, щоби з церкви зробити чинник політично-національний, знає весь світ, отже знає і митрополит...»³. Так просто часопис натякнув на румунізаторську політику консисторії, що ведеться роками і не приховується. Аналогічна ситуація виникла з Великоднім посланням митрополита вірянам, українська мова була викривлена й змішана із церковнослов'янською, а тому простій людині неможливо було зрозуміти, про що взагалі йдеться⁴.

Тим часом непорядкованим було навіть румунське богослужіння в церквах, про що дізнаємось із матеріалу «Буковини» «Безголове в церковній волоскій мові» (1903. – Ч. 8. – С. 3), наприклад, під час служби вживали латинські терміни, яких не було в жодній богослужбній книзі, а переходити на українську мову священикам при цьому заборонялось під приводом порушення «характеру волоского» православної церкви.

«Чи узнає наша консистория Русинів» (1905. – Ч. 3. – С. 2) – запитує «Буковина», розповідаючи про те, що оголошення про релігійні свята надруковані лише румунською, з чого редакція робить висновок: «хто православний, то Румун, а Русинів православних нема». І лише величезними зусиллями української інтелігенції митрополіа частково «признала» українців, віддавши посаду консисторського радника Мелетію Галіпу, проте генеральним вікарієм усе одно став румунізатор Калінеску⁵.

Істинне обличчя митрополита Репти «Буковина» показала в статті «Оборонці кривдника» (1906. – Ч. 14. – С. 1), почавши розповідь здалека, з того, що найгіршими ворогами християнства є яничари, до яких належить і українського роду чоловік з Банилова, що прагнув стати владикою, але обрав дорогу до престолу «волоскими городами». Зараз він обточив себе оборонцями у вигляді румунізаторів і москвофілів, котрі ненавидять українців. Але «Буковина» запевняє: «Русини перебудуть своїх кривдників-перевертнів», проте зрозуміло, що хороший тон стосовно митрополита на цьому завершується, а починається чергова боротьба із системою.

Система ж теж не дрімала: епітропія церкви св. Параскеви вирішила виключити українську мову з богослужіння, тож чернівчани втратили ще один храм, де можна було почути українську мову⁶.

Не забували румунізатори й про головну мету своєї діяльності, що відкривала всі можливості для управління не лише православною церквою, – буковинський православний релігійний фонд. «Волоскі апетити» (1906. – Ч. 45. – С. 1) – так охарактеризувала «Буковина» нову вигадку консисторії, відтепер синів румунських священиків відряджають учитись до віденської лісної академії, стипендії на це виділяються з релігійного фонду. Таким чином, їх стратегія – «здобуте управи маєтків прав. рел. фонду а поступенно цілого маєтку тоїж православної церкви». При цьому часопис застерігає: доки фондом керує австрійський уряд, українці мовчатимуть, але коли румуни зазіхнуть на нього цілком, доведеться заявляти й свої права.

¹ Репта // Буковина. – 1906. – Ч. 2. – С. 1.

² «Die Zeit» помістила цікаву новинку // Буковина. – 1902. – Ч. 138. – С. 1.

³ Письмо нового архієпископа // Буковина. – 1902. – Ч. 150. – С. 1.

⁴ Лист пастырській Архієпископа і Митрополита д-ра Владіміра де Репта // Буковина. – 1903. – Ч. 43. – С. 2.

⁵ Іменована в буковинській православної консисторії // Буковина. – 1905. – Ч. 35. – С. 1.

⁶ Румунізаторський шал // Буковина. – 1906. – Ч. 15. – С. 3.

Православний повідомляв у статті «Ще дещо з консисторських практик» (1907. – Ч. 132. – С. 1–2) і про наміри консисторії закрити вільні місця в українських парохіях румунами. Зрумунізували й кафедральний хор, в якому на 12 чоловік припадає 10 волохів, хоча мало би бути по половині. Відмовки на це традиційні – українці прагнуть унії, а тому їм небезпечно віддавати посади. Аналогічні проблеми підняті й у матеріалі «Записки» (1909. – Ч. 50. – С. 1–2) – відвідини автором консисторії справили на нього неприємне враження, бо всі іменні таблички написані румунською, навіть у кімнатах радників-українців, котрі цього, очевидно, не помічають.

Митрополит Репта в таких випадках діяв дуже хитро: йшов на маленькі поступки українцям, видаючи їх потім за велику прихильність до русинів, наприклад, під час новорічних урочистостей у митрополичій палаті звернувся до присутніх українською¹, обіцяв, що богослужіння в церквах Чернівців вестимуть по черзі румунською й українською мовами, присвоїв церковні звання кільком українцям (хоча жодному не дав червоного пояса, що вважався найвищою відзнакою)².

За ґрунтовну роботу із читачами «Буковина» взялась 1909 р., по крупинках роз'яснюючи церковні питання «темному» народові. Зразком такої просвітницької діяльності є велика стаття «Волоска віра» (1909. – Ч. 48. – С. 1–2), в якій передусім редакція намагалась донести до людей, що не існує волоської віри, це спеціальне змішування народності з релігією, є православ'я; особи з лихим умислом втовмачують селянам, що їхня віра – волоська, метрики ведуть румунською, українські прізвища записують на румунський манер (згадали й Мораря, котрий насправді Мельник). Щороку під час перепису все більше населення називає себе волохами через це, а тому люди мають бути свідомими й боротись з такими випадками. Таким чином, «Буковина» дійшла висновку, що самих лише зусиль українських послів на державному рівні замало для боротьби з румунізацією церкви, треба й простий народ просвічувати, щоб заручитись його підтримкою.

Паралельно із цим напрямом діяльності часопису матеріали на релігійну проблематику починає супроводжувати неодмінна теза – для припинення румунізації вихід один – поділ дієцезії, зокрема до цього зводиться репортаж «Румунізаторські демонстрації в церкві» (1909. – Ч. 81. – С. 1) про богослужіння на Великдень у кафедральній церкві виключно румунською мовою. Тому редакція вдається до закономірного висновку: ситуацію можна змінити, лише утворивши окрему українську єпархію. Очевидно, «Буковина» вже знала про те, що уряд Австро-Угорщини вже розглядає це питання й рішення буде позитивним, про це свідчить і замітка «Реформа православної церкви в Австро-Угорщині» (1909. – Ч. 87. – С. 3), в якій розповідається, що через прилучення Боснії і Герцеговини буде проведена реформа православної церкви, зокрема на Буковині «буде установа трета незалежна православна митрополія і тамже буде установа нова руска єпархія, бо черновецька єпархія буде виключно румунською».

Підняла «Буковина» й консисторські укази щодо богослужіння українською мовою, зробивши їх основою статті «Церковні справи» (1909. – Ч. 121. – С. 1–2; Ч. 122. – С. 2). Ішлося про розпорядження консисторії 1871 р., коли митрополитом ще був Євген Гакман, в якому вказано, що українські священники дуже погано володіють мовою, неграмотні, а тому від них не варто сподіватись просвічення народу. Знайшлися і такі серед них, що на духовній конференції взагалі виступали румунською, через що Гакман видав розпорядження, яким зобов'язано священників в українських парохіях проповідувати лише українською і нею вести офіційні документи. З цього редакція робить висновок, що «румунізаторська гидра» ще давно почала ширитись на Буковині, але тоді ще в консисторії вміли добре її гамувати. Нинішня ж консисторія це розпорядження ігнорує загалом, хоча воно є чинним, а тому варто порушувати це питання.

Старання «Буковини» не залишились марними, хоча редакція в її складі до 1910 р. так і не побачила бажаного результату. Владою Австро-Угорщини напередодні розпаду імперії 1918 р. було прийняте позитивне рішення щодо розділу буковинської митрополії на українську та румунську частини. Уже відновлена «Буковина» опублікувала «Повідомлення про призначення архимандритом та завідувачем української дієцезії на Буковині отця Тита Тимінського» (1918. – 2 серпня), проте через румунську окупацію осібної українській церкві так і не судилось бути.

IV. Висновки

Таким чином, можна зробити підсумок, що головною проблемою в діяльності буковинської православної церкви газети «Буковина» вважала румунізацію, а тому стояла на чіткій позиції – необхідно домагатись поділу дієцезії.

Концептуально часопис, котрий перебував під постійним взаємовпливом релігійного та політичного контенту, не міг оминати увагою найважливіші для українців питання, а саме церкву редакція неодноразово визначала як націєтворчий чинник, який має об'єднувати навколо себе прихожан, а не сприяти формуванню між ними постійного розбрату. Дивним з погляду сучасного стану справ у галузі релігії є той факт, що в «Буковині» ми не знаходимо міжконфесійних конфліктів, незважаючи на 17 зареєстрованих у краї конфесій, усі суперечки стосувались фактора національності, при цьому толерантність завжди виявляла саме українська сторона, а румунська частина консисторії просто намагалась знищити все українське. І навіть за такого стану справ

¹ Новорічні gratуляції // Буковина. – 1908. – Ч. 2. – С. 2–3.

² Церковні відзначення // Буковина. – 1909. – Ч. 112. – С. 1–2.

«Буковина» залишалась пропагандистом православ'я, хоча про діяльність греко-католицької церкви відгукувалась з особливою пошаною.

Перспективність подальшого дослідження полягає в проведенні порівняльного аналізу подачі релігійної проблематики в ЗМІ Буковини кінця XIX – початку XX ст., адже тематично частина з них була односторонньою, а решта виступала опонентами. Це зробить можливим формування цілісної картини щодо ролі часописів у діяльності церкви.

Список використаної літератури

1. Бойко А. Преса православної церкви. Культура. Суспільство. Мораль / А. Бойко. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського нац. ун-ту. – 2002. – 306 с.
2. Бойко А. А. Релігія в мас-медіа України : тексти лекцій / А. А. Бойко. – Київ, 2009. – 158 с.
3. Ботушанський В. М. Національний і релігійний склад населення Чернівців за урядовими переписами другої половини XIX – початку XX століття / В. М. Ботушанський, Г. В. Ботушанська, Г. М. Скорейко // Вісник центру буковинознавства: Серія історична. – Чернівці, 1993. – Вип. 1. – С. 126.
4. Буковина. – 1885–1910.
5. Лешан В. Особливості та тенденції релігійних процесів на Буковині / В. Лешан // Релігія та соціум. – Чернівці, 2008. – № 2. – С. 121–129.
6. Нащо ми розширяєм “Буковину” // Буковина. – 1895. – Ч. 11. – С. 2.
7. Стародуб А. Православна періодика в Україні: тенденції розвитку / А. Стародуб // Людина і світ. – 2001. – № 4. – С. 28–31.
8. Чучко М. „И взят Бога на помощь”: соціально-релігійний чинник в житті православного населення північних волостей Молдавського воєводства та австрійської Буковини (епоха пізнього середньовіччя та нового часу) / М. Чучко. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – С. 84.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2017.

Мельничук Ю. Г., Грынивский Т. С. Освещение газетой «Буковина» (1885–1910) проблемных вопросов в буковинской православной церкви

В статье проанализированы публикации религиозной проблематики в газете «Буковина» (1885–1910), касающиеся проблемных вопросов в православной церкви периода Австро-Венгерской империи. Основная тема, к которой обращаются авторы, – румынизация церкви и, как следствие, лишение украинцев права на самоопределение, чего добивались прежде всего священнослужители. Буковинская православная консистория, по мнению «Буковины», жестко внедряла политику румынизации при митрополите Мораре, немного улучшилась ситуация при Чуперковиче, но притеснения вернулись с приходом на митрополичий пост Репты.

Ключевые слова: газета «Буковина», религиозная проблематика, периодика, издательское дело, церковь.

Melnichuk Y., Grynivskiy T. Coverage of Bukovinian Orthodox Church issues in the newspaper «Bucovina» (1885–1910)

The article is devoted to religious issues in the newspaper «Bucovina» (1885–1910), concerning problems in the Orthodox Church in the period of the Austro-Hungarian Empire. The authors referred to few problems such as Rumanization church, national question in religion and as a result, Ukrainian deprivation of the right to self-determination. «Bucovina» said that Bukovina Orthodox consistory was implementing Romanization policies, when Moraru was Metropolitan, the situation slightly improved with Chuperkovych, but oppression returned with the arrival of the Metropolitan Repta.

Among the Authors of newspaper «Orthodox» has been the most opposed of church system, he published great stuff about the Orthodox Church history and analyzed real situations in Ukrainian villages where priests performed the Romanization.

Also were rewired materials on religious issues and determined their impact on the opinions of interethnic and interfaith relations.

As a result «Bucovina» determined the role of church in the creation of nation and often put as an example the Greek Catholics which took an active part in the life of Ukrainian people. Because of this opponents accused newspaper in commitment of «union», especially in the context of populist movements.

Unlike the current state of affairs in the religion field we have not seen in «Bucovina» religious conflicts, all 17 province denominations have always been tolerance. Disputes in church concerning factor of nationality, because Romanian in consistory tried to destroy Ukrainian.

Conceptually newspaper always was under constant influence of religious and political content and this is the reason why it demonstrate major focus for the Ukrainian issue. Orthodox Church the editors often defined as the nation creation factor which should unite around a parish but not promote permanent discord between them.

Key words: newspaper «Bucovina» religious issues, Periodicals, publishing, church.